

KÖNYVISMERET HÁZIDOLGOZAT

Magyar Nemzeti Múzeum – Sárospataki könyvek

A kiállítás ismertetése

Készítette: Bors Katalin

Konzulens: Buda Attila

PPKE Kiadói szerkesztő I. évfolyam

Budapest, 2006. május 11.

A Sárospataki Református Kollégiumot 1531-ben alapították. Az iskolai oktatást segítette a mellette működő könyvtár, amely az évszázadok során sok jelentős könyvvel gyarapodott.

1938 szeptemberében a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tanácsára Budapestre szállították a könyvtár egy értékes részét (egyes források szerint 170, más források szerint 172 könyvet). Először a Nemzeti Múzeumban őrizték, majd két bankban helyezték el a ritkaságokat. A könyvek a Szovjetunióba kerültek. A magyar kutatók szerint 1945 februárjában vitték el a szovjet csapatok különleges egységei. A szovjet fél azonban azt állítja, hogy a német csapatok szállították el a könyveket, amelyeket ők egy gazdátlanul álló vasúti kocsiban találtak Berlin mellett. Az értékes könyvek a Volga menti Gorkijba (ma Nyizsnij Novgorod) kerültek. A sárospataki könyvtár még az év nyarán próbálta a könyveket visszaszerezni, de ez sikertelen volt.

1993-ban jött létre az orosz-magyar munkacsoport, amelynek feladatai közé tartozott az elszármazott kulturális értékek felkutatása és azonosítása. A magyar fél tudomására jutott, hogy a Nyizsnij Novgorod-i megyei könyvtárban található a Sárospatakról származó kötetek. A könyvek azonosítása négy évet vett igénybe. Az elkészült listát a magyar igény részeként 1999 januárjában nyújtotta be Magyarország oroszországi nagykövetsége az orosz Külügyminisztériumnak. 2001-ben hazánk megújította igényét a könyvritkaságokra, majd 2005 áprilisában a Magyar Országgyűlés határozott arról, hogy visszaadja a második világháború alatt magyar területre került szovjet kulturális értékeket. Az orosz fél is hasonló határozatot hozott és 2006 februárjában Vlagyimir Putyin orosz elnök aláírta a sárospataki könyvek visszaadásáról szóló törvénytervezetet.

Az azonosított kötetek 2006. február végén több, mint 60 évnyi távollét után kerültek vissza hazánkba.

Március 1-jétől a Magyar Nemzeti Múzeumban látható a 136 könyv, majd Pápa és Debrecen városában lesz látható a kiállítás, nyártól pedig várhatóan végleges és eredeti helyükre, a Sárospataki Nagykönyvtárba kerülnek.

A könyvekről általában

A könyvek között szerepel 95 latin, 33 magyar, 6 német nyelvű, közülük néhány a XV. századból, többségük azonban a XVII. századból származik. Az állományban három nyomtatvány, hat kézirat, huszonegy ősnymtatvány is van. A gyűjtemény kétharmada imádságoskönyv, a többi orvosi, jogi, történeti munka és útleírás.

Tárlatvezetés

A Magyar Nemzeti Múzeum első emeletén található a kiállítás egy kör alakú teremben, melynek közepén, kiemelt helyen látható:

- Bibei, Nürnberg, 1493. Német nyelvű Biblia, kéthasábos, színes iniciálékkal, Dániel próféta könyvének kinyitva, a színes illusztráció Dánielt ábrázolja az oroszok között.
- Károli Gáspár: A mi Urunk Jézus Krisztusnak újtestamentuma, Vizsoly, 1590. Kéthasábos, fekete-fehér díszítő elemek és iniciálék díszítik, Pál apostolnak a Korintusiakhoz írt második levelénél van kinyitva.
- Corpus juris civilis. Justiniani Institutiones, Mainz, 1475. Különleges négyhasábos kódex, a két külső hasáb „U” alakban körülöleli a két belső hasábot. Piros és kék iniciálék és piros színnel kiemelt sorok jellemzik.
- Theologica Scholastica, Bécs, 1404. A kódex kötése préselt bőrbe kötött fatábla. Előablaja után és utóablaja előtt egy-egy, héber nyelvű kódexből származó kéthasábos írás található. A kódexet 1788-ban ajándékozták a Sárospataki Könyvtárnak. Kéthasábos, piros színű iniciálék és pirossal kiemelt sorok jellemzik.
- Hartmann Schedel: Cronicarum libri cum figuris et imaginibus ab initio mundi, Nürnberg, 1493. A kinyitott oldalakon fekete-fehér illusztráció látható Budáról, felette egyhasábos szöveg.
- Sárospataki Csáti-graduál, 1602 előtt.
- Sárospataki Patay-graduál, XVI-XVII. század. A graduálék a protestánsok vallásos énekeit tartalmazó énekeskönyvek. Az istentisztelethez szorosan kapcsoló énekeket tartalmaznak, elsősorban zsoltárokból és dicséretekből állnak, valamint a katolikusoktól átvett és magyarosított gregorián énekanyagot.

A tárlatvezetést a jobb oldali tárolóktól folytatnám – a teljesség igénye nélkül – és körbe vezetném a termen.

Első tároló:

- Codex Kazinczyani, Kazinczy Ferenc ajándéka. A könyv egy illusztrációnál van nyitva, ahol Kazinczy saját kezű aláírását is láthatjuk.
- Temesvári Pelbárt: *Stellarium corone benedictae Marie virginis*, Basel [1497-1500]. Kazinczy Ferenc ajándéka Széphalomról. Kéthasábos könyv, alul és oldalt nagy margó jellemzi.
- Laskai Osvát: *Sermones dominicales per utiles*, Hagenau, 1499. Szintén Kazinczy Ferenc ajándéka.
- Augustinus: *De civitate Dei*, Basel, 1490. Fáy Ábrahám ajándéka. Kéthasábos, a nyitott könyv bal oldalán illusztrációt, jobb oldalán piros iniciálékát láthatunk, rendkívül nagy jobb és alsó margó jellemzi.
- Biblia Sacra, Velence, 1498. Arányi József prédikátor ajándéka. Érdekessége, hogy a nyitott könyv bal oldalán kéthasábos, jobb oldalán három hasábos írás jellemzi.

Második tároló:

- Szántai Poóts István: *Disputatio theologica anti-trinitariorum blasphemias opposita, de adorando Sacro Sanctae Trinitatis mysterio*, Utrecht, 1656. A könyv a szennycímdalra van nyitva, a bal oldalon kézzel írt jegyzetet olvashatunk.
- Johannes Cloppenburch: *Compendiolum Socinianismi confutatum*, Franeker, 1651. A könyv a szennycímdalra van nyitva, jól látható a könyvtári pecsét és szám, valamint szintén a kézírásos jegyzet jellemző.
- Bél Mátyás: *Forma sanorum verborum*, Halle, 1707.
- Uri János: *Carmen mysticum*, Leiden, 1761. Megtalálható benne kéziratban Pócs András verse Pályi Katalin és Bárci Pál esküvőjére. A szennycímlapot láthatjuk, ahol a könyvtári pecsét és szám, valamint kézírásos jegyzet olvasható.
- Hentz-Miday Mátyás: *Disputatio theologica de dilectione proximi, et odio inimici, ad Matth. V. 43. 44.*, Leiden, 1705. A kötetben található egy kéziratban héber nyelvű üdvözlővers a tóraszekrény tisztelésére. A könyv az első oldalán van nyitva, díszes iniciálék, valamint nagy jobb és alsó margó jellemzi.
- Friedrich Spanheim: *Disputationum theologiarum miscellaneorum pars prima*, Genf, 1653.

Harmadik tároló:

- Weréczy Ferenc: *Lelki harc*, Várad, 1656. A könyv a szennycímlapnál van nyitva, nagy szedéstükör jellemzi, bal oldalon kézírásos jegyzetet olvashatunk.
- Kalendárium Krisztus Urunk születése után 1619. esztendőre, Debrecen, 1618. Ugyanebben a tárolóban láthatunk még kalendáriumokat az 1626-os és az 1627-es évekre is. A könyvek csukott állapotban láthatóak, címlapjuk díszes, címert ábrázol.

Negyedik tároló:

- Beteg lelkeknek való füves kertecske, SIC, 1593. A kislakú könyv nagyon vaskos, bőrpánt található rajta.
- Beteg lelkeknek való füves kertecske, Krakó, 1572. Ballassi Bálint fordította vallásos elmélkedés.

Egy külön tárolóban látható:

- Szent Biblia, Károli Gáspár bibliafordításának Szenci Molnár Albert által készített második kiadása, Hanau, 1608. A Biblia Lórántffy Zsuzsanna tulajdonában volt. Szent János Jelenése, XII. résznél nyitva, az írás kéthasábos, legalul ez olvasható: „Az új Testamentomnac vége.” Jellemzi még Lórántffy Zsuzsanna saját kezű jegyzete (néhány sor) és aláírása.

Vitrin:

- Caius Secundus Plinius: *Naturae historiarum libri XXXVII. E castigationibus Hermolai Barbari quam emendatissime editi*, Velece, 1497. Egyhasábos írás, díszes, színes iniciálék jellemzik.
- Ebben a vitrinben látható számos könyv csukott állapotban, mint egy könyvespolcon, mert állapotuk nem tette lehetővé kinyitva történő kiállításukat.

Ötödik tároló:

- Johann Amos Comenius: *Primatae laborum scholasticorum in illustri Patakino Gymnasio, Sárospatak, 1650-1651*. A könyv a szennycímlapnál van nyitva, bal oldalon kézírásos jegyzetet olvashatunk, nagy szedéstűkőr jellemzi.

Hatodik tároló:

- Luther Márton: *Enarrationes seu postillae*, Basel, 1546. Luther saját kezű aláírásával.
- Károli Péter: *Az egy igaz Istenről, és az Jézus Krisztusnak örök Istenségéről és fiúságáról való prédikációk*, Debrecen, 1570. A könyv az első oldalon van nyitva, fekete-fehér iniciálék, egyhasábos írás jellemzi. A bal oldalon kézírásos jegyzetet és könyvtári pecsétet láthatunk.
- Beythe István: *Az evangéliumok magyarázati*, Németújvár, 1584. A könyv a szennycímlapon van nyitva, fekete-fehér széles rajzos illusztrációs keretben található a cím, a szerző, az évszám és a nyomda neve.

Hetedik tároló:

- Laskai Osvát: *Sermones de sanctis pertutulis*, Hagenau, 1497. Kéthasábos írás, nagy margó jellemzi.

Nyolcadik tároló:

- Boetius: *De consolatione philosophiae libri V.*, Nürnberg, 1473. Nagyon szép színes „U” alakú virágminta, gyönyörű aranyozott iniciálék és egyhasábos szöveg jellemzik.
- Joannes Balbis: *Catholicon*, Mainz, 1460. A könyv csukott állapotban látható, fatáblán bőr kötés jellemzi, mely nagyon kopott.

A kiállítást érmék (Zsámboky János mellképe 1830 körül; Szentháromság érem, 1544; Luther Márton portréérme, 1521; Kazinczy Ferenc portréérme, 1931), poharak (Talpas pohár, Debrecen, 1651; Lórántffy címeres pohár, XVI. század második fele), festmények (Szombathy János, Kazinczy Ferenc, Lórántffy Zsuzsanna feltételezett arcképe, I. Rákóczi György erdélyi fejedelem portréja, valamennyi ismeretlen festő műve), valamint régi fényképes, ismertető táblák teszik még színesebbé, érdekesebbé.

Nagy örömmel néztem ezt a kiállítást, e hazakerült nagy értékű könyveket. Mindenkinek szíves figyelmébe ajánlom.

Azóta újabb tíz könyv érkezett haza Oroszországból, amelyek hitelességét csak később tudták bizonyítani. Ezek sajnos nincsenek kiállítható állapotban, ezért restaurálás céljára az Országos Széchényi Könyvtárba szállították őket.